

BIJBEL EN ARCHEOLOGIE

VONDSTEN BEVESTIGEN DE BIJBEL

BIJBEL EN ARCHEOLOGIE

VONDSTEN BEVESTIGEN DE BIJBEL

DOOR JOHAN KNIGGE

Buijten & Schipperheijn Motief - Amsterdam

COLOFON

Copyright 2018 Johan Knigge

Eerste druk 2012 (Onder de titel Hier gebeurde het toen)

Tweede, herziene en uitgebreide druk 2018 (Onder de titel Bijbel en archeologie)

Vormgeving en prepress studio Bert Gort, Grijpskerk

ISBN 978-90-5881-985-7

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op
welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de auteur

INHOUD

1	Inleiding: het gelijk van de Bijbel?	7
2	Archeologie weerlegt Bijbelkritiek	12
3	In Jericho spreken de stenen	17
4	De ondergang van Sodom en Gomorra	21
5	Jozef in Egypte	25
6	Mozes in Egypte	30
7	Het Beloofde Land	36
8	Waar ligt Ai?	41
9	Het altaar op de berg Ebal	44
10	De wereld van Abraham	48
11	Nimrod en de toren van Babel	52
12	Simson en de Filistijnen	57
13	David ontdekt	62
14	Mesa van Moab	65
15	Jehu en de zwarte obelisk	70
16	Israëls ondergang	75
17	Hizkia en Sanherib	79
18	Jeremia en Juda's ballingschap	85
19	Daniël	89
20	De historische Jezus	95
21	Lucas als historicus	102
22	De volkstelling en Quirinius	106
23	De stal en de ster van Betlehem	110
24	Jezus in Nazaret	115
25	In Kafarnaüm	119
26	Betzata en Siloam	124
27	Namen op de weg naar het kruis	129
28	Het graf van Jezus	134
29	De Farizeeën	140
30	Pergamum en de troon van Satan	145
31	Een voet in Gilgal	149
32	De verwoesting van Hasor	154
33	De tempelinscriptie van koning Joas	159
34	De synagoge van Magdala	165
35	Epiloog: over het gezag van de Bijbel en de vondst van zijn vroegste geschreven tekst	174
36	Toelichting door de auteur	184

HET IS BELANGRIJK DAT DOOR ARCHEOLOGIE IN DE BODEM

BIJBELWOORDEN ZICHTBAAR EN TASTBAAR WORDEN

HET IS BESLISSEND DAT DOOR GODS WERK IN ONS LEVEN

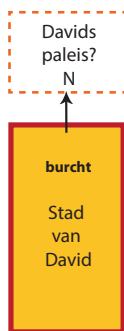
BIJBELWOORDEN ZICHTBAAR EN TASTBAAR WORDEN

Voor mijn achttien kleinkinderen en voor twijfelaars, zoekers en niet-gelovigen

stein en Herzog van de Hebreeuwse Universiteit te Tel Aviv ontkennen de historiciteit van de aartsvaders, van Jozef en Mozes, van de uittocht uit Egypte en de intocht in en de verovering van Kanaän onder Jozua; eveneens het bestaan van de koninkrijken van Saul, David en Salomo. De minimalisten beschouwen deze geschiedenis hoogstens als folklore of mythen. Vondsten die dat tegenspreken geven zij een andere interpretatie of datering. Volgens de meesten ontstonden de geschreven bijbelboeken pas na de Babylonische ballingschap.

De *maximalisten* zijn archeologen die de bijbel bestuderen en hanteren als vruchtbare informatiebron voor hun werk. Daarnaast bestuderen en analyseren zij hun archeologische vondsten volgens volstrekt professionele objectieve wetenschappelijke methoden. De minimalisten beschuldigen hen echter van ‘onwetenschappelijk fundamentalisme’. W.F. Albright, een van de grootste bijbelse archeologen, zei dat “*ontdekking na ontdekking de waarde van de bijbel als historische bron bevestigt*” en de Joodse archeoloog Nelson Glöck stelt categorisch dat geen enkele archeologische vondst ooit in strijd was met bijbelse gegevens. Zelfs blijkt bij sommige opgravingen hoe verbluffend nauwkeurig de weergave in de bijbeltekst is.

Een treffend voorbeeld hiervan is de vondst van het paleis van koning David door de Israëlische archeoloog Eilat Mazar in 2005. Zij deed onderzoek in de Stad van David, de bergvesting Jebus die David had veroverd op de Jebusieten (2 Sam. 5:7). Ze zei dat ze daarbij “*met de spade in de ene hand en de bijbel in de andere*” werkte.

De Stad van David ligt op een smalle heuvelrug, geflankeerd door hoge steile hellingen, ten zuiden

van de huidige Tempelberg. David bouwde hier zijn paleis. Koning Hiram van Tyrus stuurde hem timmerlieden, metselaars en cederhout. Toen de Filistijnen later de vesting aanvielen, verschanste David zich in de versterkte burcht (2 Sam 5:17 SV). De grondtekst vermeldt dat David vanuit zijn paleis *afdaalde* (Hebreeuws: *yarad*) naar de burcht. Op grond van dit ene woord ging Mazar de hoger gelegen bodem ten noorden van de burchtruïne onderzoeken. Enige meters onder de oppervlakte vond zij de funderingen van een groot bouwwerk, waarvan sommige muren tot 5 meter dik waren.

Zij identificeerde dit als het paleis van koning David, onder andere op grond van gevonden aardewerk uit diens tijd. Deze ontdekking was de archeologische vondst van het jaar. Finkelstein bestreed echter haar identificatie. Hij beweerde dat Jeruzalem in die tijd niet veel meer was dan een onbetekenend bergdorp. Dat het gebouw een regeringscentrum was en bleef, bleek ook toen Eilat Mazar hier zegels uit de 6e eeuw v.C. vond, met de namen van koninklijke raadsheren, die de profeet Jeremia naar het leven stonden. Dit waren Gedalja, de zoon van Paschur, en Juchal, de zoon van Selemja (Jer. 38:1,4).

Eilat Mazar tussen de ruïnes van haar opgraving in de Stad van David; zij werkt met de spade in de ene en de bijbel in de andere hand.

Belangwekkend is ook haar ontdekking in 2008 van een deel van een watertunnel onder het gebouw. Mazar denkt dat dit de *tsinnor* (SV: 'watergoot') kan zijn uit 2 Samuël 5:8, die Joab kon gebruiken voor zijn verrassingsaanval bij de verovering van de stad op de Jebusieten. Dit kan leiden tot een betere vertaling van het woord *tsinnor*. De vondst van olielampjes, die uit de 6e eeuw dateren, op de vloer van de tunnel, wijst op de mogelijkheid dat koning Sedekia tijdens het beleg van Jeruzalem hierlangs vluchtte (2 Kon. 25:4, Ez. 12:12). Vanaf 2009 hoopt Mazar de tunnel verder te onderzoeken.

De in 2009 ontdekte dubbele keienmuur uit ca. 1700 v.C. die een pad naar de bron Gihon beschermde.

Dat de Stad van David al veel eerder meer was dan een dorp op een heuvel, bleek in 2009 uit de mededeling van de Israëliische archeoloog Ronny Reich, over de opgraving van een gedeelte van een enorme dubbele muur uit ca.

1700 v.C., na de tijd van de aartsvaders. Deze metersbrede en acht meter hoge muren van keien, sommige met een gewicht van 4 à 5 ton, beschermden een pad, dat vanaf de Kanaänitische stad naar een waterbron in de vallei buiten de stad liep. Deze kwetsbare watervoorziening werd hierdoor veilig gesteld tegen rovende nomaden. Een dergelijk massief bouwwerk kan onmogelijk door een kleine nederzetting tot stand zijn gebracht! Trouwens, al in de tijd van Abraham (ca. 2100 v.C.) was hier volgens de bijbel sprake van de stadstaat Salem, geregeerd door de priesterkoning Melchisedek (Gen. 14:18).

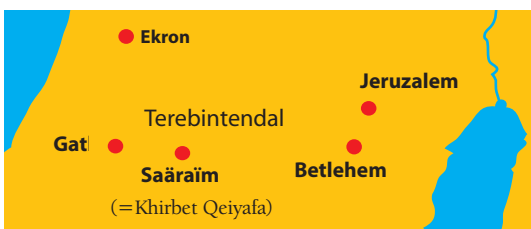
De Stad van David. De tekenaar heeft Davids paleis niet afgebeeld. Een processie draagt de ark de stad binnen. Een smalle bergkam, de Ofel, verbindt de stad met de berg Moria waar later de tempel werd gebouwd.

In 2010 publiceerde de Universiteit van Haifa een belangwekkende vertaling door professor Galil. Het betrof een inscriptie van vijf regels, geschreven met inkt op een potscherf. Deze was in 2008 gevonden bij de opgravingen te Khirbet Qeiyafa bij het dal van Elah, de bijbelse Terebintenvallei uit 1 Samuël 17:2. De opgravingen door de archeoloog Garfinkel onthulden dat hier in de tiende eeuw v.C. een imposant versterkte plaats had gelegen binnen een keienmuur van 700 meter lengte, die 2 à 3 meter hoog en 4 meter breed was. De muur bezat twee poorten, wat bij archeologische vondsten elders nooit eerder was aangetroffen. Mede daarom en gezien de ligging, identificeerde Garfinkel de plaats als het bijbelse Saäraïm, wat 'twee poorten' betekent. Deze plaats lag op de grens van het Judeese en Filistijnse gebied, aan de hoofdweg van Jeruzalem naar Gat, op 12 kilometer ten oosten van deze machtige Filistijnse stadstaat. Garfinkel stelt dat Saäraïm de sterke strategisch gelegen westelijke voorpost was van de Judeërs. Radiometrisch onderzoek en gevonden aardewerk gaf als datering de tijd van koning David rond 1000 v.C. In dit gebied had David reus Goliat uit Gat verslagen. De Filistijnen waren gevlucht en de weg van Saäraïm naar Gat en Ekron werd volgens 1 Samuël 17:52 bezaaid met hun lijken. Een belangrijke conclusie is dat deze plaats met zijn imposante versterkingen, op 32 kilometer ten zuidwesten van Jeruzalem, een aanwijzing is van een goed georganiseerde staat in de tijd van koning David.

De vertaling van Galil wijst volgens hem uit dat de tekst is geschreven in het oudste Hebreeuws dat ooit is gevonden. Hij stelt dat de aanwezigheid van een schrijver in een buitengebied het aannemelijk maakt dat in Jeruzalem als regeringscentrum bekwaamere beroepsschrijvers aanwezig waren. Deze kunnen teksten zoals bijbelboeken vele eeuwen eerder hebben geschreven dan van minimalistische zijde wordt beweerd. De tekst van de potscherf lijkt een aansporing te zijn om armen en zwakken in de samenleving, zoals weduwen, wezen, slaven en vreemdelingen, recht te verschaffen en te helpen. Dit herinnert aan bijbelse voorschriften uit Exodus 22 en 23.

De potscherf van Khirbet Qeiyafa met de oudst bekende Hebreeuwse tekst.

Uit de voorgaande voorbeelden blijkt dat de bijbel en de archeologie voor elkaar van betekenis zijn. Terwijl minimalisten de bijbel aanpassen aan de archeologische vondsten, beoordeelt een Schriftgelovige christen de archeologie van Palestina vanuit het licht van de bijbel. De archeologie bevestigt en verduidelijkt voor

hem het bijbelse verhaal en de bijbel ondersteunt en verduidelijkt archeologische vondsten. De bijbellezer beseft daarbij: het is *toen* en *daar* gebeurd.

Dit boek bespreekt diverse kruispunten van de bijbel en de archeologie.

Delen van de westpoort te Khirbet Qeiyafa, de enig bekende plaats met twee poorten. Het was een sterke Judese voorpost tegen de Filistijnen. Op de achtergrond de Terebintenvallei waar David Goliath doodde.

2 ARCHEOLOGIE WEERLEGT BIJBELKRITIEK

De opgravingen bij Bogazköy vanaf 1906 door de Duitse archeoloog Winckler onthulden het buiten de bijbel niet bekende bestaan van het volk van een eens machtig Hethitisch rijk. In de koninklijke archieven van de hoofdstad Hattusa in het Turkse Klein-Azië werden vele duizenden kleitabletten met spijkerschrift ontdekt. Poorten met dreigende stenen leeuwen gaven toegang tot de stad, die veel paleizen en tempels had en omringd was door kilometers lange muren. Rond 1200 v. C. verdween het rijk plotseling spoorloos uit de geschiedenis.

Archeologische ontdekkingen in het Nabije Oosten hebben in de laatste honderd jaar heel wat bijbelse namen en zaken aan het licht gebracht die door bijbelkritische wetenschappers als mythische verdichtfels werden aangemerkt. De opzienbarende vondst in de jaren '60 van een archief van 15.000 kleitabletten in Ebla in Syrië bevestigde veel omstreden bijbelse gegevens en namen uit de tijd van de aartsvaders. De Hethieten uit het Oude Testament werden als legende beschouwd, totdat hun hoofdstad

Hattusa bij Bogazköy in Klein-Azië werd opgegraven.

De Assyrische koning Sargon II, die in Jesaja 20:1 wordt genoemd, heette een verzinsel, want deze naam ontbrak op een obelisk met de namen van de Assyrische koningen (zie hfdst. 16). Hij kwam echter tevoorschijn toen men zijn paleis in Khorsabad in Irak ontdekte. Een inscriptie hier luidt: *“Sargon, koning van Assyrië, die Samaria en heel Israël veroverde en die de bewoners van Asdod gevangen maakte.”* Op een reliëf staat hij zelfs samen met zijn tartan, de legerbevelhebber uit de genoemde bijbeltekst, afgebeeld. En een inscriptie in Asdod bleek wederkerig

Sargon II met zijn tartan uit Jesaja 20:1 op een Assyrisch reliëf (British Museum).

hetzelfde feit van de inname te vermelden! Ook de Babylonische koning Belsassar heette fictief, want de laatste koning van dit rijk moest volgens de opgegraven koningslijsten Nabonidus zijn (zie hfdst. 19). Een kleitablet in het British Museum vermeldt echter dat Nabonidus wegens afwezigheid zijn oudste zoon Belsassar tot mede-koning aanstelde om Babylon te verdedigen tegen de Perzen. Hierdoor werd Daniël inderdaad in rang de *derde* heerser in het rijk, zoals in Daniël 5:16 staat vermeld. Opgravingen van het koninklijk paleis in Babel onthulden de restanten van de enorme troonzaal met de wit gepleisterde wand tegenover de troon van Belsassar, waarop tijdens zijn dronkenmansfeest een handschrift verscheen (Dan.5:5).

De geschiedenis van *Bileam*, die door koning Balak van Moab werd ingehuurd om Israël te

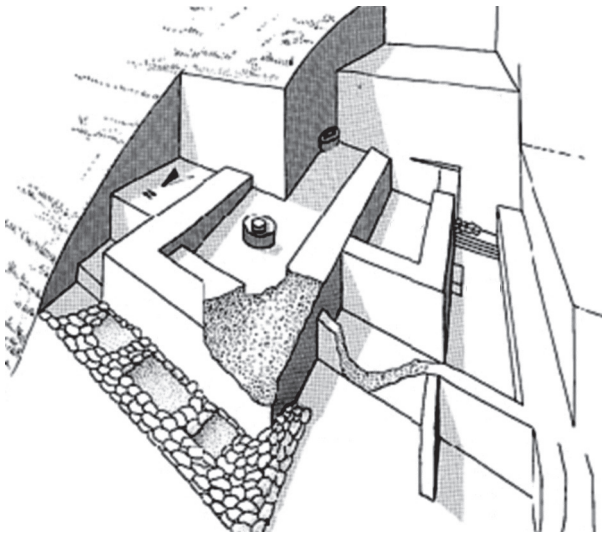
vervloeken (Num.22), werd een folkloristisch verhaal genoemd, totdat zijn naam werd ontcijferd in een oud-Aramese tekst. Deze inscriptie werd in 1967 ontdekt door een expeditie van de Leidse universiteit die de ruïneheuvel van Deir Alla in Jordanië onderzocht, niet ver van de plaats waar Bileam volgens het boek Numeri optrad. De zwaar beschadigde tekst had zich bevonden op de muur van een heiligdom dat door een aardbeving was ingestort. De inscriptiebrokstukken, die grotendeels konden worden gereconstrueerd, bleken een orakelspreuk van "*Bileam de zoon van Beor*" te bevatten, die "*een ziener van de goden*" was, die een "*nachtvisioen*" van de raad der goden (de '*Shaddayim*') ontving, waarin zij een oordeel van vuur en duisternis aankondigden dat het volk zou treffen. Bileam

Brokstukken van de Bileamtekst.

“*stond des morgens op*” en weende, aldus de tekst die in zwarte en rode inkt was geschreven op wit pleisterwerk.

De aanhalingen uit de vorige zinnen vinden we alle terug in het bijbelse verhaal in Numeri. De Shaddayim waren de Moabitische berggoden en het heiligdom lag in Moabitisch gebied. De Godsnaam *El Shaddai* (= de Almachtige) vinden we in enkelvoud terug in Bileams orakelspreuken in Numeri 24 en ook in het boek Job. Het was de naam waaronder God zich had bekendgemaakt aan de aartsvaders (Gen. 17:1; Ex. 6:3). De instorting van het heiligdom vond enkele eeuwen na Bileam plaats. De inscriptie laat niet alleen Bileam als een historisch persoon zien, maar maakt duidelijk dat hier wellicht sprake was van een cultische plaats waar Bileam groot aanzien genoot.

Reconstructie van het heiligdom te Deir Alla.

Een probleem vormt de woonplaats van Bileam. Dit was volgens Numeri 22:5 Petor aan de Eufraat (juister in de SV: ‘aan de rivier’). In Deuteronomium 23:5 wordt de plaats nader aangeduid als Petor ‘in Aram-Naharaïm’ (SV: ‘uit Mesopotamië’). Aangezien Naharaïm ‘de twee rivieren’ betekent, was het logisch dat vertalers

aan de Eufraat en Tigris in Noord-Mesopotamië dachten, want Bileam zei: “Balak liet mij uit Aram komen, uit het bergland in het oosten riep Moabs koning mij” (Num.23:7). Aram lag in het huidige Syrië en Noord-Irak. Dit betekende dat Bileam op zijn ezel vele honderden kilometers moest reizen, evenals de afgezanten die hem namens koning Balak twee keer bezochten. Het bijbelse verhaal geeft bepaald niet de indruk van zo’n afstand.

De archeoloog en taalkundige Prof. William H. Shea kwam met een andere en zinvolle oplossing. Hij wist een inscriptie te vertalen die voorkwam op een kleitablet dat de Leidse expeditie in 1964 eveneens in het heiligdom te Deir Alla had gevonden. De moeizame vertaling van het vroeg-Hebreeuwse schrift leverde de volgende tekst op:

*“bij jullie kwamen een vernier en een verwoester
en zij zijn de verniers van Petor
er was een afdamming en de Jabbok sloeg toe
sterke en plotselinge (schokken?) sloegen toe
de huizen vervielen tot puinhopen
de vloed overstroomde en bedekte hen
en bracht een vloek”*

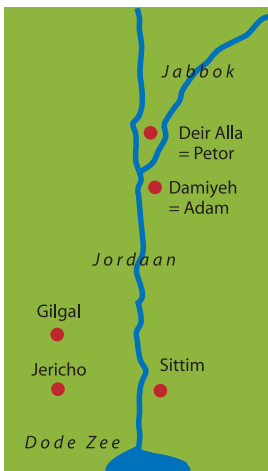
Op grond van deze tekst concludeerde Shea dat

Vroeg-Hebreeuws schrift uit Deir Alla.

Petor bij de *Jabbok* had gelegen. Dus deze plaats waar het heiligdom met de tekst van Bileam had gestaan moest bij het huidige Deir Alla zijn geweest! Dit klopte echter niet met de vermelding in Deuteronomium 23:5 en Numeri 23:7 dat Bileam uit het verre Aram kwam, als hiermee

Noord-Mesopotamië werd aangeduid. Shea veronderstelde nu dat de copïïst die deze teksten overschreef zich in één letter had vergist en dat in het origineel niet Aram maar *Adam* had gestaan. De *d*(dalet) en de *r*(res) vertonen in het oud-Hebreeuws namelijk een nagenoeg gelijke vorm, terwijl de schrijver zich misschien ook had laten beïnvloeden door de toevoeging Naharaïm. De twee rivieren kunnen echter evengoed de Jordaan en zijn zijrivier de Jabbok zijn. Deir Alla ligt even ten oosten van de Jordaan en iets noordelijk van de plaats waar de Jabbok in deze rivier stroomt. Adam, dat 8 mijl zuidelijker ten oosten van de de Jordaan ligt, was de hoofdstad van de streek. Het *'bergland in het oosten'* is in deze visie het gebied dat aan de oostkant van de Jordaanvallei oprijst.

Shea veronderstelt dat Bileam in het heiligdom in Petor werkte als profeet en in het nabijgelegen Adam woonde. Waarschijnlijk genoot hij nog lang grote faam als ziener en profeet. Vervolgens gaat Shea nader in op de twee rampen die Petor troffen: een overstroming en een aardbeving. De overstroming ontstond volgens de inscriptie toen de rivier werd afgedamd. In het geologische breukgebied langs de Jordaan komen

aardbevingen vrij regelmatig voor, maar een afdamming van deze rivier is uiterst zeldzaam. Behalve in de tijd van Jozua kwam dit slechts nog voor in de jaren 1160, 1267, 1546, 1906 en 1927, alle bij Damiyeh, het bijbelse Adam, dat 18 mijl noordoostelijk van Jericho ligt. In Jozua 3:13-16 lezen we over het wonder dat het water van de Jordaan, die de hele oogsttijd al buiten zijn oevers stond, werd afgedamd bij Adam, waardoor de rivier zuidelijker leegstroomde in de Dode Zee. Hierdoor kon het volk Israël vanuit Sittim droogvoets de Jordaan oversteken richting Jericho. Vervolgens werd Jericho ingenomen, nadat de muren instortten. Uit de opgravingen aldaar bleek dat Jahweh daarvoor een hevige aardbeving gebruikte.

De twee rampen die Petor troffen, en hun volgorde, lijken een duidelijk verband te hebben met deze bijbelse geschiedenis. Shea dateert het gebeuren in Jericho en Petor op grond van bodemvondsten bovendien in dezelfde tijd, ca. 1400 v.C. (zie hfdst.3). Door de zuidelijker verstopping van de Jordaan werd Petor overstroomd door de Jabbok. Een krachtige aardbeving verwoestte de huizen van Petor en beschadigde wellicht ook het heiligdom. De definitieve verwoesting ervan vond twee eeuwen later plaats. Het samengaan van een

Aardverschuiving in de Jordaan in 1957.

complete afdamming van de Jordaan en een sterke aardbeving is een bijna uniek gebeuren. Nog veel unieker is de beschrijving van deze beide gebeurtenissen, in zowel een bijbelse

als een buitenbijbelse tekst en hun overeenkomstige datering. Deze moet daarom wel op dezelfde gebeurtenissen betrekking hebben.

Bileam en de ezelin (Rembrandt 1626, Musée Cognacq-Jay, Parijs). Bijbelkritici hebben het verhaal van Bileam en de sprekende ezelin verwezen naar het rijk van de folklore. Archeologisch onderzoek heeft het reële bestaan van Bileam de zoon van Beor aangetoond.